

LÁSZLÓ GYULA

Nagy Imre emlékezete

(ZSÖGÖD, 1893 — ZSÖGÖD, 1976)

Aggodalmas hírek jöttek már augusztus elején: Imre bácsi nagyon beteg. 22-én halt meg testi mivoltában.

*

Azt hittük: örökké él majd, mert maga volt az egészség. Fegyelmezett életvitelét hosszú távra rendezte be: csak azt ette, amit otthon termeltek, azzal ruházkodott, amit ott szőttek szőttessé, szavajárása is megmaradt otthoninak. Ez az életmód, ez az azonosulás volt festészetének aranyfedezete is. Ő nem látta: élte a falusi életet. A paletta színei arra valók voltak, hogy velük nyílt vagy viharos eget fessen, sárga réti füveket, száradó boglyát, nyugodalmat vagy szélvihart varázsoljon a vászonra. Nem volt „modellje”, hanem emberek voltak körülötte, mellette, akiknek búját-baját-örömét-munkáját ismerte s megosztotta. Ezek kerültek képeire, pisztrángos patakok húsébe, vagy a falut átszelő „víz” partjaira, pallóira, házai együtt öregedtek az öregedőkkel, tájai együtt öltöttek tavaszi dísz a fiatalokkal. Művein sehol egyetlen színészkedő mozdulat sincsen. Emberei mindig célszerűen mozognak, mozdulataikat a munka és egészség kívánja meg, nem pedig valami „szépségizmény”. Nem ismertem festőt, aki ennyire egy volt népével.

Egyszer izmos karomra esett tekintete: „aztán mire használod?”, merthogy az ember teste arra való, hogy működjék vele, nem öncélú formai építmény, nem duzzadó izmok halmaza, hanem alkalmazkodnia kell a munkához, amire termett, ami értelmet ad neki. A céltalan „testkultúra” nevetnivaló dolog és bizony-bizony szentségtörés is, hiszen „testünk templomá”-ban az istentisztelet a mindennapi munka és a testlélek boldogsága.

Hát ilyen ember volt Nagy Imre. Fárasztó küzdelemben tisztult meg művészete. A húszas évek legelején egy igen tehetséges nemzedék indult útjára, barátok voltak, és művészetük is egymás közelében bontakozott ki: Szőnyi István, Aba-Novák Vilmos, Varga Nándor, Nagy Imre, Patkó Károly s még néhányan tartoztak ebbe a körbe.

Ezzel a baráti körrel végig tartotta a kapcsolatot, akkor is, amikor hazament Zsögödre, hogy testtel-lélekkel-művészettel és mindennapi munkával azonosuljon az otthoniakkal. Földműves lett s egy időre csak rövid lélegzetű művészetre futotta: metszeteket készített arasznyi fadúcokra. Ám más célja is volt azzal, hogy a látott világot feketére-fehérre bontotta. Meg akart szabadulni a pesti örökségtől, a Rembrandt-áhitatában kialakult aprólékos, árnyékot és fényt aprózó látásmódtól. Később ugyanilyen gondolattal vett kezébe a vékony tus toll helyett metszett nádtollat. Ennek vastag vonalai is lehetetlenné tették a formák felbontását.

Átélté a munkát, boldogan ismerte fel, hogy a falusi ember mozgásában sokkalta több szépség és emberség van, mint a műteremben beállított, szép testű mezítelenek magukkeltetésében. Ennek zavartalan megfigyelésére vitte magával a csíki havasokba messzelátóját. Ezen keresztül nézte a távolban dolgozókat, heverőket, pászto-

rokat és szekereseket. Azok nem tudták, hogy figyelik őket, nem alakult ki tehát az önkéntelen színjátszás, amikor a reászegeződő tekintet előtt mesterkeltté válik a rajtakapott ember. Ezzel a „messzelátóval” gyűjtötte azoknak életét, akikről éppen ez idő tájban írta a felvidéki Győry Dezső: „Minden reményünk a falu és a parasztnak nevezett különös emberek.” Nagy Imre munkáit már életében két múzeum őrizte: a marosvásárhelyi és a zsögödi.

Művészi magatartására felfigyeltek a társak, a festők, írók, költők, a színpad világának emberei, akiknek gondja közös volt az övével. Így Nagy Imre otthona lassan kitért: belenőtt Erdély szellemi életébe. Egymás után rajzolta meg barátait, s a falu emberének kérges arcai mellett megjelennek a kiművelt fők, akiknek aggodalma túlnőtt egy falu szűk határán, beletorkollott Erdély életén keresztül az egyetemességbe. Feledhetetlen Kós Károlyról, Tamási Áronról, Asztalos Istvánról, Kemény Jánosról és a többi társakról készült rajzsorozata.

Ezekben a rajzokban valami újra figyelhetünk. A falu és a benne élő emberek élete örökös ismétlésekkel hömpölygött a múltban, mindennek meg volt az ideje, helye és értelme. Ez kiült a nők s férfiak kifejezésére is: valami kikezdehetetlen biztonság sugárzott tekintetükből és mozdulatukból. Nem így az alkotó értelmiség-nél. Itt egyénekre bomlott fel az emberség, kinek-kinek külön képességei szerint kell szembenéznie a lét és a nép kérdéseivel. Rebbenő idegesség, konok figyelem, elszánt jövőbenezés, elmélázás, töredezett eszmélés, kiúttalanság és hetyke bizakodás ezernyi változata tárult Nagy Imre elé. Ő pedig megteremtette ehhez rajzi-festői eszközét. A lassan, keresgéelve húzott vonalak bizonytalansága, a lendülők merészsége, a töredezettség szaggatottsága, a durvák ereje, a finomak sóhaja, mind megannyi „grafológiai” azonosulás volt s ez adta a rajzok alaphangulatát. Ehhez járult még a mozdulat: a dacos tartástól az elgondolkozóig, a meghajlottól a sudárig, a félrehajtott fej bocsánatkérő magatartásától az „itt állok, nem tehetek másként” hitvalló kiállásáig mindent megfigyelt Nagy Imre. Bizonyára csak tudatának pere-mén sejtett, hogy voltaképpen mit is csinál: egyszerűen ehhez vagy amahhoz az. alkathoz, jellemhez ez vagy amaz a tartás, „tollvezetés” illett.

Képeire a hegyvidéki levegő palettája jellemző; színei nem párásak, nem kevertek, hanem ragyognak, tiszták, üdék. Egyszer egyik, alföldi ösztöndíjas, fiatal festő panaszkodott nekem, hogy az Alföld fátyolozott színeihez szokott szeme valósággal szédül ebben a tündértáncban, amelyben még a távoli dolgok is élesek, a látvány öble pedig hatalmas, de lezárt tereket ad a végtelen égbolt alá. Nos, Nagy Imre éppen azt fogalmazta meg magasrendű festői eszközeivel, az otthon biztonságos erejével, ami a síkság művésze számára idegen volt.

*

Tisztasága, őszintesége lenyűgöző volt s lassan elérte igazi méltánylását: már életében jelképpé emelkedett, s ez marad holtában is. Így lenne szép, de ennek a vágynak ellenpontjai is vannak. Néhány évvel ezelőtt, amikor nála voltam Zsögödon, kinézett az ablakon s azt mondta: „...ez már nem a régi falu, a falu már megszűnt, nem vagyok itthon benne.” Gyermekkorát, munkás férfikorát siratta, s voltaképpen halála ekkor kezdődött meg: nem tudott áthangolódni a „gépkorszak” életformáira. Elmenekült a nagy hegyekbe, az üde zöldek közé. Vajon megérti-e őt a jövő embere, az aszfaltos falu népe, a gépesített paraszti élet fiatalja? Nem tudjuk, de azt tudjuk, hogy a mi nemzedékünk benne élte át a „szem ünnepeként”, amit nagy zeneszerzőink a falu énekének szárnyalásában találtak meg!

Emléke legyen áldott!